

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК

ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ

На правах рукопису

ЯВОРСЬКА ТЕТЯНА ІВАНІВНА

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ ЖИТТЯ АГРАРНИХ
ПРАЦІВНИКІВ ТА ЇХ ПОЛІПШЕННЯ

Спеціальність 08.09.03

Праця, заробітна плата і рівень життя
/економічні науки/

Т. Яворська

Автореферат дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата економічних наук

Київ - 1984

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК

ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ

На правах рукопису

ЯВОРСЬКА ТЕТЬЯНА ІВАНІВНА

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ ЖИТТЯ АГРАРНИХ
ПРАЦІВНИКІВ ТА ЇХ ПОЛІПШЕННЯ

Спеціальність 08.09.03

Праця, заробітна плата і рівень життя
/економічні науки/

Т.Яворська

Автореферат дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата економічних наук

Київ - 1994

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті аграрної економіки
Української академії аграрних наук.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, старший
науковий співробітник
Вдовиченко М.Х.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
академік Української академії аг-
рарних наук
Врчишин В.В.
кандидат економічних наук, старший
науковий співробітник
Прокопа І.В.

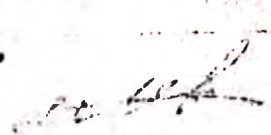
Провідна організація – Український Національний аграрний
університет

Захист відбудеться 18 листопада 1994 р. на засіданні
спеціалізованої вченої ради К.01.58.02 Інституту аграрної
економіки Української академії аграрних наук, за адресою:
252022 Київ – 22, МСП, вул. Героїв Оборони, 10, Інститут аг-
рарної економіки УАН.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту
аграрної економіки.

Автореферат розісланий "14" жовтня 1994 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

 Малік М.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

I. I. Актуальність дослідження. В умовах переходу економіки країни до ринкових відносин на перший план висувуються питання соціальної політики на селі. Розвиток агропромислового виробництва повинен визначатися ставленням суспільства до соціальних потреб селян, рівнем кваліфікації і культури сільських жителів, мотивацією їх трудової і соціальної активності у здійсненні ідентичальної економічної реформи, впровадженням досягнень науково-технічного прогресу в сільському господарстві. У кінцевому підсумку соціальна перебудова села повинна забезпечити якісні рівні умови життя сільського та міського населення при збереженні самобутності і позитивних рис, притаманних сільському способу життя.

Разом з тим, ще в недалекому минулому максимальна доля капітальних вкладень, які виділялися на розвиток аграрного сектора спрямовувалися на нарощування виробничого потенціалу. Тривалий час вважалося, що, наприклад, надходження в господарства зростаючої кількості тракторів, комбайнів та іншої складної техніки, будівництво тваринницьких комплексів і ферм створить гарантовану основу для одержання запланованого обсягу сільськогосподарської продукції. Однак практика підтвердила, що незважаючи на значні темпи росту фондо- і енергозабезпеченості виробництва бажаних результатів досягнути не вдалося.

В Україні останнім часом посилилася увага до соціально-економічного розвитку сіл. Про це, зокрема, свідчить прийняття Верховною Радою України Закону "Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві" та концепції Національної програми відродження села на 1995-2005 рр. інших законодавчих і нормативних документів. Їми передбачається створення соціально-економічних умов *для відродження селянства*

справжнього господаря на землі, формування повноцінного життєвого середовища у сільській місцевості.

Однак, перехід сільськогосподарських підприємств до ринкових форм господарювання, становлення багатуукладної економіки здійснюються надто повільно. Відведення у минулому другорядної ролі соціальним проблемам зумовило посилену міграцію кадрів сільського господарства, особливо молоді, у міста, поділу сільських населених пунктів на "перспективні" і "неперспективні", зниження престижу селянської праці, що позначилося на скороченні чисельності сільського населення. Значне зростання цін і тарифів, дефіцит товарів та послуг призвели до великих грошових витрат сільських трудівників, значного зниження їх життєвого рівня і розшарування за величиною доходів. Економічна і соціальна ситуація, що склалася на селі, вимагає розв'язання комплексу проблем, серед яких чільне місце займає поліпшення соціально-економічних умов життя.

Вагомий вклад в наукову розробку проблеми соціально-економічного розвитку села внесли вітчизняні вчені О.А.Бугуцький, М.Х.Вдовиченко, А.І.Кочерга, І.В.Прокопа, П.Т.Саблук, Г.С.Фтомов, Л.О.Шепотько, В.В.Урчишин, К.І.Якуба, а також вчені ближнього зарубіжжя В.Р.Беленький, Т.І.Заславська, В.Ф.Машенков, М.С.Платон, Р.В.Ривліна, А.Б.Соскієв, Б.Н.Хомелянський та інші. Проте, незважаючи на велику кількість робіт, присвячених цій проблемі, ряд її аспектів залишаються малодослідженими. Зокрема, недостатньо розробленими є комплексне дослідження характеру соціально-економічних умов життя аграрних працівників, розвитку соціальної сільської інфраструктури. Перехід до ринкових відносин зумовлює необхідність в розробці обґрунтованих пропозицій та рекомендацій щодо поліпшення соціально-економічних умов життя на селі.

1.2. Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка і обґрунтування основних напрямів вдосконалення соціально-економічних умов життя сільськогосподарських працівників стосовно до сучасних умов.

Реалізація мети вимагає вирішення слідуєчих завдань:

- дослідити сутність умов життя населення як соціально-економічної категорії;
- розглянути економічний механізм формування умов життя працівників сільського господарства;
- дослідити галузеву структуру сільської соціальної інфраструктури;
- проаналізувати кількісний вплив рівня соціально-економічних умов життя на економічний стан господарств;
- опрацювати основні напрями підвищення матеріального добробуту селян;
- дослідити умови праці в колективних сільськогосподарських підприємствах і намітити шляхи їх поліпшення;
- проаналізувати демографічні передумови розвитку сіл;
- визначити рівень соціальної інфраструктури села і розробити пропозиції по вдосконаленню її розвитку в сучасних умовах.

1.3. Предмет і об'єкт дослідження. Предметом дослідження є соціально-економічні умови життя аграрних працівників і можливі напрями їх вдосконалення, об'єктом - сільське населення в цілому і, зокрема, працівники колективних господарств Дунавецького і Кам'янець-Подільського районів, типових для Хмельницької області. Для порівняння залучались також статистичні дані по Україні.

1.4. Методологія і методика дослідження. Методологічною і теоретичною основою дослідження є діалектичний метод пізнання, наукові праці вітчизняних і зарубіжних економістів-аграрників.

Основними документами при дослідженні проблеми були Постанови Уряду, рішення Верховної Ради України з питань соціально-економічного розвитку села.

Обробка та аналіз інформації здійснювалися за допомогою таких методів: системного аналізу, економіко-статистичного, розрахунково-конструктивного, монографічного, анкетного опитування, економіко-математичного з використанням ЕОМ.

Джерелами інформації були матеріали Дунаєвського і Кам'янець-Подільського районних управлінь статистики, Хмельницького обласного управління статистики, річні звіти колективних сільськогосподарських підприємств, первинна звітність господарств, розробки науково-дослідних установ, результати анкетних опитувань.

1.5. Наукова новизна роботи. Наукова новизна дисертаційної роботи полягає у:

- методологічному і комплексному дослідженні сутності соціально-економічних умов життя аграрних працівників;
- виявленні взаємозв'язків стану соціально-економічних умов життя сільськогосподарських працівників з економікою господарств;
- аналізі розміщення об'єктів соціальної інфраструктури в залежності від лодності сільських населених пунктів досліджуваних районів;
- розкритті основних напрямів поліпшення соціально-економічних умов життя сільських трудівників при переході до ринку.

1.6. Практична значимість дослідження. У дисертаційній роботі розроблені конкретні пропозиції щодо поліпшення соціально-економічних умов життя сільських трудівників. Зокрема, намічено напрями зростання рівня оплати праці на основі підвищення доходності господарств, впровадження і дальшого розвитку нових форм господарювання на селі, вдосконалення діючої системи оплати праці.

Визначено резерви особистих господарств населення, як одного із

головних джерел формування матеріального добробуту трудівників села в сучасних умовах.

Розроблені пропозиції та рекомендації по вдосконаленню організації праці тваринників і механізаторів, покращенні санітарно-гігієнічних і побутових умов на виробництві. Проведено інвентаризацію і здійснено аналіз об'єктів соціальної інфраструктури з урахуванням її розвитку залежно від людності сіл. Це дасть змогу виконавчим комітетам районних і сільських Рад народних депутатів, колективним господарствам здійснювати конкретні заходи щодо розвитку соціальної інфраструктури села.

І.7. Апробація і реалізація результатів дослідження. Результати наукових розробок по вдосконаленню соціально-економічних умов життя аграрних працівників застосовані при розробці "Рекомендацій по соціальному розвитку села в умовах становлення ринкової економіки" відділу соціального розвитку села інституту аграрної економіки УААН. Окремі положення, що містяться у дисертації, зокрема, пропозиції по дальшому розвитку соціальної сфери села використані в роботі Дунаєвецького і Кам'янець-Подільського районних виконавчих комітетів Рад народних депутатів. Рекомендації по вдосконаленню виробничих умов і підвищенню матеріального добробуту сільськогосподарських працівників впроваджуються в окремих господарствах досліджуваних районів.

Основні положення дисертаційної роботи доповідались на науково-методичних конференціях професорсько-викладацького складу Кам'янець-Подільського сільськогосподарського інституту /1993-1994рр./, відділенні "Соціальна політика та ринок праці" ІАЕ УААН.

Результати дослідження опубліковані у 4 наукових роботах загальним обсягом 0,8 друкованого аркуша.

І.8. Обсяг і структура роботи. Дисертація викладена на 161 сторінці машинописного тексту, складається з вступу, трьох розді-

лів, висновків і пропозицій, списку використаної літератури, який включає 159 найменувань, містить 28 таблиць, малюнок і 2 додатки.

У вступі обгрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, викладено наукову новизну та практичну цінність дисертаційної роботи, основні положення, які виносяться на захист.

У першому розділі - "Умови життя населення як соціально-економічна категорія" - досліджено сутність умов життя сільського населення і визначено три основних їх складові. Розглянуто економічний механізм формування умов життя працівників сільського господарства.

У другому розділі - "Аналіз сучасного стану соціально-економічного розвитку села" - досліджено соціально-економічні умови життя сільського населення, що склалися в досліджуваних районах, їх вплив на економіку господарств. Розглянуто демографічні передумови розвитку села.

У третьому розділі - "Основні напрями поліпшення добробуту працівників сільськогосподарських підприємств" - обгрунтовано шляхи підвищення матеріального добробуту селян, визначено напрями удосконалення виробничих умов і поліпшення побутового і соціально-культурного обслуговування сільського населення.

У висновках узагальнено результати досліджень і систематизовано основні пропозиції щодо поліпшення соціально-економічних умов життя аграрних працівників.

1.9. На захист виносяться такі основні положення:

- методичні аспекти вивчення комплексу соціально-економічних умов життя аграрних працівників;
- рекомендації по дальшому розвитку соціальної інфраструктури в умовах впровадження ринкових відносин;

- пропозиції щодо поліпшення виробничих умов і підвищення матеріального добробуту сільського населення.

2. ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

2.1. В теоретичному плані умови життя населення входять в більш ширшу соціально-економічну категорію, яка має назву "рівень життя". Під ними слід розуміти умови праці і побуту, відпочинку, житлові умови, доходи населення, використання позаробочого часу тощо. Крім того, в комплекс умов життя входять ресурси, що забезпечують процес росту рівня життя, а також діяльність держави щодо реалізації цього процесу. Тобто, умови життя населення в цілому і зокрема сільського - це соціально-економічна категорія, яка вбирає в себе всі чинники, необхідні для всебічного розвитку особистості.

В перехідний період до ринкової системи господарювання, невідкладним завданням є проведення комплексного аналізу соціально-економічних умов життя сільського населення. Це положення особливо актуальне на сучасному етапі, який характеризується масштабністю економічних перетворень суспільства, ускладненням народногосподарських зв'язків і зумовляє необхідність пошуку найбільш раціональних шляхів та засобів розвитку промислового і аграрного виробництва.

2.2. При аналізі соціально-економічних умов життя сільського населення дисертант, в основному, об'єднує їх у такі групи:

- доходи сільського населення;
- умови праці на виробництві;
- соціальна інфраструктура села.

2.3. В процесі дослідження ставилося завдання оцінити взаємозв'язок між рівнем соціально-економічних умов життя сільського населення і ефективністю сільськогосподарського виробництва. Для цьо-

го використано багатфакторний кореляційно-регресивний аналіз. Величини коефіцієнтів кореляції служили мірою інформативності параметрів, які відображають соціально-економічні умови життя. Після здійснення спочатку парних, а потім множинних кореляцій з різними результативними факторами з набору системи параметрів, яка включала 38 показників, відібрано 3 і одержано наступну залежність:

$$Y = 14459 - 364,807 x_1 + 50,354 x_2 + 64,249 x_3, \text{ де}$$

Y - продуктивність праці, виражена через вихід валового доходу на 1 середньорічного працівника /крб./; x_1 - співвідношення роздрібного товарообороту на одного сільського жителя порівняно до міського, %; x_2 - направлено капітальних вкладень на розвиток соціальної інфраструктури /на одного сільського жителя, крб./; x_3 - забезпеченість одного середньорічного працівника основними невиробничими фондами /крб./.

Результати аналізу показують, що умови праці, побуту та відпочинку сільських працівників певною мірою впливають на ефективність їх праці.

2.4. Визначальним показником рівня добробуту сільськогосподарських працівників, як і взагалі всього населення, є їх доходи. Вони безпосередньо зачіпають інтереси кожної сім'ї, від їх розміру залежить забезпечення сільських жителів матеріальними і культурними благами, стан здоров'я і відтворення робочої сили. В умовах перехідного періоду до ринку важливо знати їх рівень, структуру, тенденції, пріоритетні напрями підвищення.

Одним із основних джерел формування доходів сільськогосподарських працівників є оплата праці в колективних господарствах. Проте її частка в структурі сукупного доходу колгоспників України зменшилася з 46,8% у 1980 р. до 32,9% в 1992 р. Це пов'язано з тим, що рівень оплати праці у сільському господарстві, зокрема

в колективному секторі: досить низький. У першому півріччі 1993р. середня грошова сплата робітників і службовців радгоспів дорівнювала в Дунаєвецькому районі 21644 крб., а колгоспників - 17365крб, або була меншою порівняно з держгоспами на 19,8 %, а з промисловістю - на 32,6 %. При цьому протягом багатьох років перевищення середньомісячної заробітної плати в основних галузях народного господарства у порівнянні з відповідним показником у сільському господарстві зростає /таб. 1/.

Таблиця 1

Середньомісячна заробітна плата робітників і службовців та оплата праці колгоспників Дунаєвецького району
Умельницької області

Категорії працюючих	Абсолютна величина, крб			в % по відношенню до промисловості		
	1987р.	1990р.	I півріччя 1993р.	1987р.	1990р.	I півріччя 1993р.
Промислово-виробничий персонал	150,5	169,7	25782	*	*	*
Працівники будівельної галузі	166,8	248,2	25127	110,8	146,3	97,5
Робітники і службовці радгоспів	139,3	195,8	21644	92,6	115,4	84,0
Колгоспники	127,6	165,3	17365	84,8	97,4	67,4

Необхідно зазначити, що при збереженні тенденції випереджаючого зростання заробітної плати у галузях промисловості, сільське господарство завжди відчуватиме нестачу в робочій силі, оскільки, як показують дослідження, рівень матеріальності забезпечення пере-

важас серед інших соціальних факторів. Про це, зокрема, свідчать дані анкетного опитування, проведеного у колгоспах Дунаєвецького і Кам'янець-Подільського районів /табл. 2/.

Аналіз даних таблиці показує, що збільшення грошової і натуральної оплати праці є домінуючими мотивами в покращанні життя працівників колективних господарств, особливо молодих. Відповіді працівників віком до 30 років стосовно цих факторів посідають відповідно на першому і другому місцях. Тому питання реформування оплати сільськогосподарської праці є одним з найболючіших.

В дисертаційній роботі визначено, що пріоритетними напрямками зростання оплати праці у сільському господарстві в умовах переходу до ринкових відносин є:

- підвищення ефективності господарювання на основі збільшення обсягів виробництва продукції і встановлення паритетних цін на сільськогосподарську та промислову продукцію;
- подальший розвиток нових форм власності на селі;
- вдосконалення діючих систем оплати праці, впровадження оплати праці від валового доходу, технічно обґрунтованих норм і нормативів.

2.5. У підвищенні доходів сільського населення важливу роль сьогодні відіграє наявність особистого господарства. Питома вага надходжень від нього в сукупному доході колгоспників в загальному по Україні збільшилася з 28,8 % в 1990 р. до 44,7 % у 1992 р. На характер відношення до особистого господарства зростаючий вплив справляють низький рівень оплати праці селян, високі ціни на продовольчі товари, відстань від ринку і від міста, ріст соціально-культурних запитів сільських трудівників та можливості їх задоволення.

У розвитку особистих господарств досліджуваних районів простежується тенденція збільшення розмірів присадибних ділянок і кількості

Таблиця 2

Ранжування відповідей працівників на питання:

"Що могло б вплинути на покращення Вашого життя?"

Відповіді	Загальна чисельність респондентів		в т.ч. у віці до 30 років	
	Кількість відповідей, %	Місце відповіді	Кількість відповідей, %	Місце відповіді
Підвищення грошової оплати праці	94,1	1	100	1
Збільшення натуральної оплати праці	48,8	3	60	2
Можливість вигідного продажу продукції, виробленої в особистому господарстві	26,5	8	24	8
Можливість розширити свою присадибну ділянку	27,6	7	32	3
Забезпечення житлом	7,6	9	8	9
Забезпечення сільських магазинів непродовольчими товарами	52,4	2	48	4
Можливість придбати у магазині необхідні продукти харчування	33,5	5	28	7
Краще медичне обслуговування	40,5	4	52	3
Краще побутове обслуговування	31,2	6	44	5

кості утримуваних тварин /табл.3/. Цей фактор зразу ж відбився на відповідях респодентів. Зокрема, на питання: "Де Ви більше всього одержуєте для сім'ї продукти харчування?" 71,4 % опитаних у 1991 р. відповіли, що купували у магазині і тільки 28,1 % зиробляли в домашньому господарстві. В 1992 р. ці відповіді склали 54,1 % і 43 %.

Враховуючи залежність економіки особистих господарств від громадського сектора, необхідно зміцнювати їх зв'язки з колективними сільськогосподарськими підприємствами. Ефективним у цьому відношенні є створення кооперативів у складі колективних господарств, або на приватній основі, які би надавали всебічну допомогу власникам особистих господарств. Слід також покращити матеріально-технічне забезпечення господарств громадян з боку держави в першу чергу шляхом випуску необхідних засобів малої механізації та інвентаря.

2.6. Другим основним напрямом дослідження соціально-економічних умов життя сільського населення є умови праці на виробництві. Вони повною мірою впливають на ефективність трудової діяльності, сприяють формуванню відношення до неї працівників, збереження їх здоров'я, закріпленню кваліфікованих кадрів на селі, покращенню демографічної ситуації. Одним з критерієм їх, як і раніше, залишається механізація виробничих процесів.

В останні роки спостерігається деяке зниження рівня механізації робіт у рослинництві. Так, на посадці овочів він знизився з 69 до 59 % у Дунаєвецькому районі і з 39 до 15 % в Кам'янець-Подільському. У першому районі знизився також до 40 % рівень механізації збирання картоплі. Спостерігається суттєве зниження рівня комплексної механізації на тваринницьких фермах Кам'янець-Подільського району: на фермах великої рогатої худоби - з 71 в 1985 р. до 43 % у 1992 р., на свинарських з 74 до 40 %. Тому на-

Таблиця 3

Розвиток особистих господарств громадян у сільській місцевості Дунаєвецького і Кам'янець-Подільського районів Хмельницької області

Показники	Райони					
	Дунаєвецький			Кам'янець-Подільський		
	1985р.	1992р.	1992 р. в % до 1985р.	1985р.	1992р.	1992р. в % до 1985р.
Кількість особистих господарств, од.	21568	19950	93,0	34920	31860	91,2
Загальна посівна площа, га	6590	8242	125,1	8409	10625	126,4
в т.ч. зернові і зернобобові	1230	1353	110,0	2518	3024	120,1
технічні культури	21	6	28,6	59	27	45,8
картопля	3294	3161	96,0	3432	4001	116,6
овочі	188	283	150,5	447	855	191,3
кормові культури	1857	2439	131,2	1947	2718	139,6
Площа особистих господарств, що припадає:						
-в середньому на одне господарство, га	0,31	0,41	132,3	0,24	0,33	137,5
-на одного сільського мешканця, га	0,11	0,15	136,4	0,10	0,14	140,0
На 1000 чол. сільського населення припадає поголів'я, голів::						
великої рогатої худоби	196	220	112,2	184	184	100
в т.ч. корів	149	165	110,7	126	152	120,6
звізай	221	268	121,3	195	242	124,1
овець і кіз	11	33	в 3 рази	9	25	в 2,8 рази

самперед висувається проблема ліквідації важкої ручної праці на основі комплексної механізації, електрифікації та автоматизації, широкого застосування інтенсивних технологій виробництва.

За розрахунками економістів для забезпечення комплексної механізації в рослинницьких та тваринницьких галузях енергоозброєність праці в сільському господарстві повинна становити 60 к.с., тоді як на початок 1994 р. рівень її в колективних господарствах Дунаєвського і Кам'янець-Подільського районів в 2,5-2,6 рази нижчий.

Для зниження затрат важкої ручної праці в сільському господарстві машинобудівні підприємства повинні збільшити випуск для села необхідних технічних засобів - тракторів, засобів механізації, системи машин і механізмів для підвищення комплексної механізації виробничих процесів у тваринництві. Експлуатаційні характеристики нових машин повинні задовольняти жорсткі технічні та ергономічні вимоги. З цією метою слід здійснювати нагляд за дотриманням належних ергономічних характеристик на стадії їх проектування та серійного виробництва.

2.7. Проведені дослідження показали, що за останній період значно погіршилися побутові умови в сільському господарстві. Зокрема, більше половини будинків механізаторів і тваринників знаходиться у занедбаному стані, зовсім не працюють пункти побутового обслуговування, майже не функціонують лазні і душові. При наявності 48 пунктів гаряче харчування організоване тільки в 9, із 32 торговельних приміщень зараз працює лише третина. У них часто відсутні навіть товари першої необхідності. Тому в першу чергу слід відновити роботу побутових об'єктів в майстернях, польових станах, на тваринницьких фермах, де вони з певних причин не діють.

2.8. Залишаються недосконалими режими праці і відпочинку трудівників колективних сільськогосподарських підприємств, незадо-

вільний стан охорони праці. В плані раціоналізації режимів праці і відпочинку для трактористів-машиністів ефективним є введення двозмінної роботи з нормованим 7-8 - годинним днем. У господарствах, де є резерви робочої сили, доцільно впровадити двозмінну організацію праці у тваринництві.

Поліпшити стан охорони праці у сільськогосподарському виробництві потрібно шляхом організації ефективної системи управління нею, посилення санітарного контролю за умовами праці, відповідальності керівників господарств за допущені порушення і відсутність належних виробничих умов.

2.9. Третім напрямом дослідження соціально-економічних умов життя сільського населення є соціальна інфраструктура села. В дисертаційній роботі увага приділяється розвитку таких основних її галузей як житлово-комунальне господарство, народна освіта, охорона здоров'я, культура, торгівля і громадське харчування, платні послуг...

Тривалий час на умови праці і побуту селян не зверталася достатня увага. Це призвело до того, що нині у Дунаєвецькому районі кількість сільських населених пунктів, які не мають шкіл, складає 35,4 %, дитячих дошкільних закладів - 53,7 %, 39 % не мають закладів громадського харчування, 29,3 - фельдшерсько-акушерських пунктів, 25,6 % - кіноустановок. У Кам'янець-Подільському районі не мають дошкільних закладів 54,5 % сільських населених пунктів, 32,2 % - загальноосвітні.. шкіл, 43 % - підприємств громадського харчування, 60,3 % - лазень. Без забезпечення належного розвитку соціальної інфраструктури неможливе відродження села, а отже поліпшення життєвого рівня селян.

2.10. Важливим елементом добробуту людей є забезпеченість житлом. В Дунаєвецькому і Кам'янець-Подільському районах будівництво житла ведеться не за рахунок держави і житлово-будівель-

них кооперативів, а переважно за кошти жителів села. Труднощі в забезпеченні забудовників будівельними матеріалами, зниження рівня життя сільського населення призвели до скорочення темпів індивідуального будівництва. У 1986 - 1990 рр. в середньому у сільській місцевості вводилося 6169 кв. м загальної площі житла індивідуальної забудови щорічно, а у 1990 - 1992 рр. - 2509 кв.м, що в 2,5 раза менше.

Темпи житлового будівництва необхідно нарощувати шляхом надання реальних пільгових кредитів для індивідуальних забудовників, вдосконалення типових проектів житла, які б передбачали крім кількісних і поліпшення якісних характеристик. Слід прискорити спорудження міжгосподарських кооперативних цегельних заводів для забезпечення сільського населення будівельними матеріалами за відносно низькими цінами.

2.II. В сучасних умовах значно зростає роль освіти. Відомо, що розвиток виробничих сил здійснюється в міру накопичення необхідних знань. Соціальна відродження села передбачає наявність школи у найменшому населеному пункті. Згідно з Законом України "Про освіту" у сільській місцевості початкові школи створюються незалежно від наявної кількості учнів. З 1985 по 1992 р. кількість початкових загальноосвітніх шкіл у Кам'янець-Подільському районі зросла на 6 одиниць.

Результати проведеного аналізу стану народної освіти на селі вказують на значні диспропорції її розвитку залежно від людності сіл. Школами, в основному, забезпечені населені пункти з числом жителів 500 і більше, тоді як у малих селах ця проблема залишається не вирішеною. Таке ж становище склалося з дитячими дошкільними закладами. Вдосконалення системи народної освіти на селі слід здійснювати по таких напрямках:

- розосередити мережу дитячих дошкільних закладів. У селах з

малою чисельністю дітей відкривати сімейні міні-садки, які могли б діяти на приватній основі. Заслуговує на увагу поширення такого типу дошкільного закладу як дитячий садок-школа в селах з чисельністю дітей 12 і більше;

- збільшувати число початкових шкіл, особливо в малих і віддалених селах районів, здійснювати пріоритетне фінансування, кадрове та матеріально-технічне забезпечення сільської школи;

- формувати новий тип сільського трудівника - господаря на землі, для чого у кожній сільській школі звести вивчення основ економіки, відродити традицію створення у літній період учнівських виробничих бригад.

2.12. Понад 60 % сільського населення районів сьогодні користується послугами лікарень у місті. В сільських населених пунктах практично відсутня служба швидкої медичної допомоги, не розвинута мережа аптек і аптечних кіосків. Лікарні районів постійно переповнені хворими, близько половини лікарень, а сільських медичних пунктів - дві третини розташовані у тісних, мало пристосованих приміщеннях. У цей перелік слід включити відсутність лікарських препаратів, незадовільну забезпеченість лікарень медичним устаткуванням, що не дає змоги здійснювати якісне лікування в умовах стаціонару. В результаті опитування в досліджуваних районах виявлено, що незадоволені роботою установ охорони здоров'я у 1991 р. були 33,7 % респондентів, а вже у 1994 р. - 47 %.

У зв'язку з переходом до ринку доцільно розробити спеціальну програму для послідовного проведення в життя принципу загальнодоступності лікувально-профілактичної допомоги, розвитку мережі державних безплатних медичних закладів, які будуть брати на себе задоволення найнеобхідніших потреб населення. Також з метою удосконалення медичного обслуговування сільського населення слід здійснювати поступову децентралізацію лікарняних закладів, впро-

ваджувати медичне страхування. Необхідно організувати фельдшерські філіали відділень швидкої медичної допомоги для забезпечення населення у будь-який час, розширити застосування пересувних медичних установок для надання допомоги жителям невеликих, віддалених поселень.

2.13. Важливе місце в соціальних перетвореннях на селі займає поліпшення культурного обслуговування, забезпечення духовних запитів сільського населення. Загальною рисою для обох районів є висока забезпеченість культурними закладами – майже в кожному населеному пункті є клуб або Будинок культури, близько 80 % сіл мають свої бібліотеки. Але залишається недосконалою матеріальна база сільської культурної сфери. Зокрема, у Дунаєвецькому районі більше 20 клубів і Будинків культури розташовані у пристосованих приміщеннях. П'ята частина клубних установ потребує капітального ремонту, а два знаходяться в аварійному стані. У сільській місцевості відсутня система забезпечення культурних установ меблями, технічними засобами, музичними інструментами, реквізитом. Кризова ситуація спостерігається в бібліотечній справі на селі, системі сільського кінопрокату.

Незалежно від розвитку ринкових відносин сільське населення повинно отримувати послуги освіти, культури з врахуванням соціальної справедливості. І при ринковій економіці, на нашу думку, селяни повинні безкоштовно одержувати суспільно необхідний гарантований державою мінімум культурно-освітніх послуг. Тобто основним джерелом фінансування має залишатися державний бюджет.

2.14. Особливу увагу слід приділити поліпшенню організації торгівлі і громадського харчування. За даними анкетного опитування сільських жителів Дунаєвецького і Кам'янець-Подільського районів, незадовільно оцінили роботу підприємств торгівлі, зокрема, промислових магазинів 89% респондентів. Якщо у 1992 р. основ-

ною причиною незадоволення була відсутність товарів. то через два роки нею стала висока ціна на них, хоча нестача їх і тепер залишається нерозв'язаною проблемою.

В обох районах існують великі варіації нормативної забезпеченості торговельною площею в залежності від щільності сіл. У малих селах Кам'янець-Подільського району фактична забезпеченість торговельними закладами перевищує норматив у 2,6 рази. Звідси можна зробити необгрунтований висновок, що проблема торговельного обслуговування у населених пунктах, де проживає до 100 чол. жителів практично вирішена. Але при цьому не враховано, що магазини там, в основному, знаходяться у пристосованих приміщеннях, розмір торговельної площі їх коливається у межах 20-50 кв.м, часто відсутні навіть вкрай необхідні товари. Тому при розробці нових нормативів забезпеченості сільського населення закладами торгівлі, треба застосовувати диференційований підхід, враховуючи, зокрема, щільність сіл. Це стосується розробки і решти нормативів забезпеченості закладами соціальної інфраструктури. Тобто, діючі соціальні нормативи, мінімальні значення яких беруть за основу для розрахунку нормативної бази бюджетного фінансування витрат на утримання і розвиток соціальної інфраструктури села, потребують значного вдосконалення. Нові нормативи повинні враховувати характер розселення в сільській місцевості, передбачати мінімальний набір об'єктів для окремих категорій поселень; враховувати потребу надання жителям кожного поселення комплексу відповідних послуг безпосередньо за місцем проживання, передбачати не лише кількісні, а й якісні характеристики об'єктів тощо.

Враховуючи те, що селяни відчувають гостру потребу у товарах першої необхідності, доцільно створити магазини, які б знаходилися на балансі колективних сільськогосподарських підприємств, допо-

ривно поліпшити постачання сільських закладів торгівлі продовольчими і промисловими товарами широким асортиментом і високої якості.

2.15. Розвиток соціальної інфраструктури села значною мірою визначається рівнем надання платних послуг. До останнього часу сфера і платного обслуговування на селі не приділяли достатньої уваги. Це стало гальмом на шляху вирішення багатьох важливих завдань, пов'язаних з подоланням суттєвих відмін між містом і селом, вирішення продовольчої проблеми, однією з причин економічно необґрунтованого відтоку сільського населення у міста і погіршення демографічної ситуації на селі. Беручи до уваги збільшення ролі платних послуг при переході до ринкового механізму функціонування, у сільській місцевості їх слід надавати у таких формах:

- в галузі побутового обслуговування прискорити створення невеликих приватних ремонтних майстерень, кооперативних ательє та інших роздержавлених закладів, освоювати нові види послуг, у тому числі характерних для сільськогосподарського виробництва. Розвинути послуги прокату, зокрема, сільськогосподарської техніки;

- у дитячих дошкільних закладах в період напружених польових робіт організувати чергові групи вільний час, групи вихідного дня з погодинною оплатою за перебування дітей;

- у сільських загальноосвітніх школах запровадити платні факультативні курси з поглибленого вивчення окремих предметів. Надавати платні послуги шляхом реалізації продукції підсобного сільськогосподарського виробництва, навчально-виробничих майстерень тощо;

- в галузі медицини - розширити надання платних консультаційно-лікувальних, стоматологічних, патронажних та інших послуг як додаткового джерела задоволення селян кваліфікованим медичним обслуговуванням понад безплатний гарантований державою рівень;

- в сфері культурного обслуговування практикувати укладання

договорів з виробничими підприємствами, платного демонстрування кінострічок, проведення платних лекцій, виставок, підбір необхідної літератури, підготовка сценаріїв сімейних свят та ін.;

- удосконалити організацію комунальних послуг, зокрема, по забезпеченню сільського населення електроенергією і газом за рахунок перегляду затвердженого нормативу споживання електроенергії і пошуку резервів, які б забезпечили потреби селян у зрідженому газі.

Проведені нами дослідження і викладені на їх основі пропозиції сприятимуть поліпшенню добробуту працівників сільськогосподарських підприємств, формуванню належних соціально-економічних умов життя селян.

Основні положення дисертації опубліковані у роботах:

1. Соціально-економічні наслідки розукрупнення колгоспів. Збірник наукових праць "Сучасний стан та проблеми розвитку економічної науки в Україні", частина 2, - Тернопіль: видавництво "Інфотер", 1993.- с.203-205, 0,1 друк. арк.

2. У "Аврори" - свій шлях.// Земля і люди України / у співавторстві/.- Київ: видавництво "Преса України", №1, 1994.- с. 17-18. 0,4 друк. арк.

3. Рекомендації по соціальному розвитку села в умовах становлення ринкової економіки / в співавторстві/.- Київ: видавництво Ін-ту аграрної економіки УАН, 1993, 0,2 друк. арк.

4. Розвиток житлового будівництва на селі / в співавторстві/ Тези доповідей науково-методичної конференції професорсько-викладацького складу.- Кам'янець-Подільський, 1994.-с.115-116, 0,1 друк. арк.

Яворська Т.И. Соціально-економічні умови життя аграрних працівників і їх покращення. Дисертація на здобуття наукової ступеня кандидата економічних наук по спеціальності 08.09.03. - Труд, заробіткова плата і рівень життя / економічні науки/, Інститут аграрної економіки Української академії аграрних наук, Київ, 1994.

Захищається рукопис дисертації, який містить наукове дослідження сутності і стану соціально-економічних умов життя працівників сільськогосподарського господарства, пропозиції щодо покращення умов праці в аграрному секторі, підвищення матеріального благополуччя крістьян, розвитку соціальної інфраструктури села.

Встановлено, що рівень розвитку соціально-економічних умов життя аграрних працівників має непряме вплив на стан економіки колективних господарств.

Yavorskaia T.I.

The Social and Economic Conditions of Agricultural Employees' Life and Its' Improvement. This is a dissertation project of a person, seeking a scientific degree of Candidate of Economic Sciences (Master of Arts) and majoring in the field N 08.09.03 - "Labor, Wages and Life Level", defending at the Ukrainian Institute of Agricultural Economics under supervision of the Ukrainian Academy of Agricultural Sciences, Kiev. 1994.

This paper (manuscript) is being a subject of defence. The dissertation contents the study of the matter and state of the social and economic conditions of agricultural employees' life; suggestions for the improvement of agricultural labor conditions; suggestions for the agricultural employees' welfare increase; suggestions for the social infrastructure development in agrarian sphere.

It is established, that the level of socially-economic conditions development in the life of agricultural employees has a significant impact on the economic situation in collective (cooperative) enterprises.

Ключові слова :

Праця, рівень життя, матеріальний добробут, виробничі умови, соціальна інфраструктура.

Підписано до друку "12" жовтня 1994 р. Формат 60x84 1/16 Папір друк. р. Обл.-вид. арк. Ум. друк. арк. 40 Тираж 100. Зам. 125.
 Для Інституту аграрної економіки УААН.
 252127, Київ-127, вул. Героїв Оборони, 8.